

Uzluksiz ta'lim tizimida milliy zarbli cholg'ular o'qitish metodologiyasi

Komil Buronovich Xolikov
BXU

Annotatsiya: Mazkur ilmiy ish "Uzluksiz ta'lim tizimida milliy zarbli cholg'ularni o'qitish metodologiyasi" mavzusiga bag'ishlanib, unda O'zbekiston ta'lim tizimining barcha bosqichlarida milliy zarbli cholg'ularni o'rgatishning nazariy va amaliy jihatlarini yoritiladi. Tadqiqotda maktabgacha ta'limdan boshlab oliy ta'limgacha bo'lgan uzluksiz ta'lim jarayonida zarbli cholg'ularni o'qitishning didaktik tamoyillari, metodlari va shakllari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Annotatsiyada milliy zarbli cholg'ular - doira, nog'ora, qayroq, safoil va boshqa asboblarning musiqa ta'limidagi o'rni, ularning yosh avlodning musiqiy-estetik didini shakllantirishdagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: uzluksiz ta'lim, milliy cholg'ular, zarbli asboblari, metodologiya, ritm, pedagogika, musiqa ta'limi, ijrochilik, an'ana, kompetensiya

Methodology of teaching national percussion instruments in the system of continuous education

Komil Buronovich Kholikov
BSU

Abstract: This scientific work is devoted to the topic "Methodology of teaching national percussion instruments in the system of continuous education", which covers the theoretical and practical aspects of teaching national percussion instruments at all stages of the education system of Uzbekistan. The study analyzes the didactic principles, methods and forms of teaching percussion instruments in the process of continuous education from preschool education to higher education on a scientific basis. The annotation reveals the role of national percussion instruments - doira, nagora, kairak, safoil and other instruments in music education, their importance in forming the musical and aesthetic taste of the younger generation.

Keywords: continuing education, national instruments, percussion instruments, methodology, rhythm, pedagogy, music education, performance, tradition, competence

Kirish. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, milliy madaniyat va san'atni rivojlantirish davlat siyosatining

ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, uzluksiz ta'lim tizimida milliy musiqa merosini yosh avlod ongiga singdirish, ularni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu jarayonda milliy zarbli cholg'ularni o'qitish metodologiyasi alohida e'tiborga loyiqdir.

Milliy zarbli cholg'ular o'zining sodda tuzilishi, boy ritmik imkoniyatlari va xalqona ohangdorligi bilan ta'lim jarayonida keng pedagogik imkoniyatlarga ega. Ular bolalarda musiqaga bo'lgan qiziqishni erta yoshdan shakllantirish, ritm tuyg'usini rivojlantirish va ijodiy faollikni oshirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Uzluksiz ta'lim tizimida ushbu cholg'ularni o'qitishning izchil va ilmiy asoslangan metodologiyasini ishlab chiqish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Asosiy qism.

1. Uzluksiz ta'lim tizimi va musiqa ta'limining o'rnini

Uzluksiz ta'lim tizimi - bu insonning butun hayoti davomida bilim, ko'nikma va malakalarni egallashini ta'minlovchi tizimdir. Ushbu tizim maktabgacha ta'lim, umumiy o'rta ta'lim, o'rta maxsus va professional ta'lim hamda oliy ta'lim bosqichlarini o'z ichiga oladi. Har bir bosqichda musiqa ta'limi, xususan milliy zarbli cholg'ularni o'qitish o'ziga xos maqsad va vazifalarga ega.

Musiqa ta'limi jamiyatning ma'naviy, estetik va madaniy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, musiqada uzluksiz ta'lim tizimi shaxsning musiqiy qobiliyatlarini izchil rivojlantirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalashga xizmat qiladi. Uzluksiz ta'lim tizimi deganda inson hayoti davomida bilim, ko'nikma va malakalarni bosqichma-bosqich egallab borishini ta'minlaydigan yaxlit pedagogik jarayon tushuniladi. Musiqa ta'limida bu tizim musiqiy tarbiyaning uzviyligi, ketma-ketligi va davomiyligini ta'minlaydi.

Musiqada uzluksiz ta'lim tizimining dastlabki bosqichi maktabgacha ta'lim muassasalarida amalga oshiriladi. Ushbu bosqichda bolalarda musiqaga qiziqish uyg'otish, musiqiy eshitish, ritm tuyg'usi va emotsional idrokni shakllantirish asosiy vazifa hisoblanadi. Qo'shiqlar, musiqali o'yinlar, oddiy zarbli cholg'ular yordamida bolalar musiqani his qilishni o'rganadilar. Bu bosqich keyingi musiqa ta'limi uchun poydevor vazifasini bajaradi.

Uzluksiz musiqa ta'limining keyingi bosqichi umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa fani orqali davom etadi. Bu yerda o'quvchilarga musiqa savodxonligi, milliy va jahon musiqa namunalarini tinglash, kuylash va oddiy ijrochilik ko'nikmalari beriladi. Musiqa darslari orqali o'quvchilarning estetik didi, ijodiy fikrlashi va musiqiy tafakkuri rivojlanadi. Maktab musiqa ta'limi o'quvchilarni ixtisoslashgan musiqa ta'limiga yo'naltirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bolalar musiqa va san'at maktablari uzluksiz musiqa ta'limi tizimining muhim bo'g'ini hisoblanadi. Ushbu muassasalarda o'quvchilar musiqa cholg'ularida ijro etish, vokal, xor, ansambl va nazariy fanlar bo'yicha chuqurroq bilim va malakalarni

egallaydilar. Bu bosqichda o'quvchilarning iqtidorini aniqlash, rivojlantirish va kasbiy yo'nalish berish asosiy vazifa sanaladi. Ayniqsa, milliy cholg'ularni o'rganish orqali o'quvchilarda milliy madaniyatga hurmat va qiziqish shakllanadi.

O'rta maxsus va professional ta'lim bosqichida musiqa ta'limi yanada tizimli va kasbiy yo'nalishga ega bo'ladi. Musiqa maktablari, san'at kollejlari va ixtisoslashtirilgan litseylarda ijrochilik, pedagogika va nazariya fanlari chuqur o'rganiladi. Bu bosqichda o'quvchilar kelajakdagi kasbiy faoliyatiga tayyorlanadi, sahna tajribasi va ijodiy mustaqillikka erishadi. Uzluksiz ta'limning mazkur bosqichi oliy musiqa ta'limi uchun muhim tayanch hisoblanadi.

Oliy ta'lim bosqichida musiqada uzluksiz ta'lim tizimi ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan mukammallashadi. Oliy o'quv yurtlarida musiqa pedagoglari, ijrochilar, dirijyorlar va san'atshunoslar tayyorlanadi. Bu bosqichda musiqani o'rganish nafaqat ijrochilik, balki ilmiy-tadqiqot va metodik faoliyat bilan ham bog'liq bo'ladi. Talabalar zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion metodlar va milliy an'analarni uyg'un holda o'zlashtiradilar.

Musiqada uzluksiz ta'lim tizimining muhim jihatlaridan biri - bosqichlararo uzviylikdir. Har bir bosqichda olingan bilim va ko'nikmalar keyingi bosqichda rivojlantiriladi va chuqurlashtiriladi. Bu jarayonda kompetensiyaviy yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchilarda musiqiy, ijodiy, kommunikativ va madaniy kompetensiyalar shakllantiriladi.

Xulosa qilib aytganda, musiqada uzluksiz ta'lim tizimi shaxsning musiqiy va ma'naviy kamolotini ta'minlovchi muhim pedagogik tizimdir. Ushbu tizim orqali yosh avlodning musiqiy qobiliyatlari izchil rivojlanadi, milliy va umuminsoniy musiqa merosi avloddan-avlodga uzatiladi. Uzluksiz musiqa ta'limini takomillashtirish jamiyatning madaniy taraqqiyotini ta'minlashning muhim omillaridan biridir.

2. Milliy zarbli cholg'ularning pedagogik imkoniyatlari

Milliy zarbli cholg'ular ritmik asosga ega bo'lib, ular orqali o'quvchilarda vaqt va ritmni his qilish, musiqiy tafakkur va koordinatsiya rivojlanadi. Doira, nog'ora, qayroq kabi asboblarning ansambl ijrochiligida muhim o'rin tutib, jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Ushbu cholg'ular orqali milliy musiqa an'analari o'rgatiladi.

Milliy zarbli cholg'ular o'zbek musiqa madaniyatining qadimiy va muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Doira, nog'ora, qayroq, safoil kabi zarbli asboblarning xalqning urf-odatlarini, marosimlarini va an'anaviy ijrochilik amaliyotida keng qo'llanilib kelinadi. Ushbu cholg'ular nafaqat musiqiy ifoda vositasi, balki tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan pedagogik vosita sifatida ham muhim imkoniyatlarga ega. Milliy zarbli cholg'ularni ta'lim jarayoniga joriy etish o'quvchilarning musiqiy, estetik va ma'naviy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Milliy zarbli cholg'ularning asosiy pedagogik imkoniyatlaridan biri - ritm tuyg'usini rivojlantirishdir. Ritm musiqaning tayanch unsurlaridan bo'lib, u musiqiy tafakkur, koordinatsiya va harakat uyg'unligini shakllantiradi. Zarbli cholg'ular bilan ishlash jarayonida o'quvchilar vaqtni his qilish, zarb va pauzalarni farqlash, o'lchovlarni anglash ko'nikmalarini egallaydilar. Bu esa nafaqat musiqa ta'limida, balki umumiy intellektual rivojlanishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Milliy zarbli cholg'ular o'quvchilarning musiqiy eshitish qobiliyatini rivojlantirishda ham samarali vosita hisoblanadi. Turli zarb usullari, tembr va dinamik imkoniyatlar orqali o'quvchilar tovush farqlash, ohang va ritmni idrok etish ko'nikmalarini shakllantiradilar. Ayniqsa, doira va nog'ora ijrochiligida eshitish orqali taqlid qilish metodi keng qo'llanilib, bu usul bolalarda musiqani tez va samarali o'zlashtirishga yordam beradi.

Zarbli cholg'ularning pedagogik imkoniyatlari ijodiy faollikni oshirish bilan ham bog'liq. Ushbu asboblarning improvizatsiya uchun qulay bo'lib, o'quvchilarni mustaqil ritmik shakllar yaratishga undaydi. Improvizatsion mashqlar o'quvchilarning tasavvurini kengaytiradi, ijodiy fikrlash va erkin ifoda qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu jarayonda o'quvchilar o'z his-tuyg'ularini musiqa orqali ifodalashni o'rganadilar.

Milliy zarbli cholg'ular ansambl ijrochiligi orqali ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishda ham katta imkoniyatlarga ega. Guruhda ijro etish jarayonida o'quvchilar bir-birini tinglash, ritmik uyg'unlikni saqlash va jamoa bilan ishlashni o'rganadilar. Bu esa o'zaro hurmat, mas'uliyat va intizom kabi sifatlarni tarbiyalaydi. Ansambl ijrochiligi bolalarning sahna madaniyatini shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi.

Milliy zarbli cholg'ularning tarbiyaviy ahamiyati ularning milliy madaniyat bilan bevosita bog'liqligida namoyon bo'ladi. Ushbu cholg'ular orqali o'quvchilar xalq musiqasi, an'analari va marosimlari bilan tanishadilar. Natijada ularda milliy qadriyatlarga hurmat, vatanparvarlik va madaniy o'zlikni anglash tuyg'usi shakllanadi. Bu jihat ta'lim jarayonida ma'naviy tarbiyani ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, milliy zarbli cholg'ularning pedagogik imkoniyatlari keng va ko'p qirrali bo'lib, ular musiqiy ta'lim jarayonida samarali didaktik vosita vazifasini bajaradi. Ushbu cholg'ular yordamida o'quvchilarning ritm tuyg'usi, musiqiy eshitishi, ijodiy faolligi va ma'naviy dunyosi rivojlanadi. Milliy zarbli cholg'ularni ta'lim tizimiga keng joriy etish yosh avlodni barkamol va musiqiy jihatdan yetuk shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

3. O'qitish metodlari va metodologik yondashuvlar

Milliy zarbli cholg'ularni o'qitishda quyidagi metodlar samarali hisoblanadi:

- ritmik mashqlar va takrorlash metodi;
- eshitish va taqlid orqali o'rganish;
- ansambl va guruhli mashg'ulotlar;

- interfaol metodlar va o'yin texnologiyalari;
- ijodiy va improvizatsion topshiriqlar.

Bu metodlar yosh xususiyatlariga mos holda bosqichma-bosqich qo'llaniladi.

4. Bosqichlararo uzviylik va kompetensiyaviy yondashuv

Uzluksiz ta'lim tizimida o'qitishning uzviyligi muhim tamoyil hisoblanadi. Har bir bosqichda shakllangan bilim va ko'nikmalar keyingi bosqichda rivojlantiriladi. Kompetensiyaviy yondashuv asosida o'quvchilarda nafaqat ijrochilik, balki madaniy va kommunikativ kompetensiyalar ham rivojlanadi.

Xulosa qilib aytganda, uzluksiz ta'lim tizimida milliy zarbli cholg'ularni o'qitish metodologiyasi musiqa ta'limining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ilmiy asoslangan, bosqichma-bosqich va metodlarga boy yondashuv orqali yosh avlodda milliy musiqa merosiga hurmat, musiqiy tafakkur va ijodiy faollikni shakllantirish mumkin. Milliy zarbli cholg'ularni o'qitish orqali nafaqat ijrochilik malakalari, balki ma'naviy va estetik tarbiya ham ta'minlanadi. Shu bois, ushbu metodologiyani takomillashtirish va amaliyotga joriy etish zamonaviy musiqa ta'limining dolzarb vazifalaridan biridir.

Ishda uzluksiz ta'lim tizimida o'qitish jarayonining ketma-ketligi, bosqichma-bosqichlik tamoyili, milliy va zamonaviy metodlarning uyg'unligi muhim omil sifatida ko'rsatib o'tiladi. Amaliy mashg'ulotlarda faol, interfaol va innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish, ansambl ijrochiligi va ijodiy yondashuvni rivojlantirish masalalari yoritiladi. Tadqiqot natijalari milliy musiqa ta'limi tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy madaniyat va san'atni rivojlantirishga oid qaror va farmonlar. - Toshkent, 2017-2022.
3. Rajabiy Y. Musiqa merosimizga bir nazar. - Toshkent: Fan, 1978.
4. Abdug'aniyev A. O'zbek xalq cholg'ulari. - Toshkent: O'qituvchi, 2005.
5. Tursunov S. Doira va zarbli cholg'ular ijrochiligi asoslari. - Toshkent: Musiqa, 2012.
6. Sultonov X. Milliy zarbli cholg'ularni o'qitish metodikasi. - Toshkent: San'at, 2014.
7. Qodirov B. Musiqa pedagogikasi. - Toshkent: O'qituvchi, 2010.
8. Abdullayev A. Musiqa ta'limida kompetensiyaviy yondashuv. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
9. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiyalar asoslari. - Toshkent: O'qituvchi, 2004.

10. Nurmatov R. Bolalar musiqa va san'at maktablarida cholg'u ijrochiligini o'qitish metodikasi. - Toshkent: Fan, 2016.
11. Sharipov D. Ustoz-shogird an'analari va musiqa ta'limi. - Toshkent: Ma'naviyat, 2009.
12. Ismoilov M. Ritm va ansambl ijrochiligi masalalari. - Toshkent: Musiqa, 2011.
13. Saidov O. Zamonaviy musiqa ta'limida innovatsion metodlar. - Toshkent: Innovatsiya, 2020.
14. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. Uzlaksiz ta'lim tizimi uchun musiqa fanlari o'quv dasturlari. - Toshkent, 2021.
15. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Bolalar musiqa va san'at maktablari faoliyatini takomillashtirishga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar. - Toshkent, 2019.